

KAZALO

Ivan Lapajne / NAPREJ	5
KNJIGI NA POT	7
I. POGLAVJE	8
PREBUJANJE ZAVESTI	11
<i>Idrijski Naprej! V boju za delavske pravice – Janez Kavčič</i>	13
<i>Ob stopetdeseti obletnici objave Komunističnega manifesta</i>	14
<i>in devetdeseti obletnici njegovega prevoda v slovenski jezik</i>	23
II. POGLAVJE	24
KAPITALIZEM IN STRANKARSKA DEMOKRACIJA	39
<i>Poglobljanje kapitalističnih protislovij z neoliberalističnim umikom države iz gospodarstva in neoimperialistična globalizacija – prof. dr. Viljem Merhar</i>	41
<i>Kako smo postali kapitalistična družba?</i>	63
<i>O slovenski levici danes</i>	72
III. POGLAVJE	73
ZORENJE IN ČAS ODLOČITVE	87
<i>Kavčičeva vlada – Kako smo oblikovali slovensko državo</i>	89
<i>Osamosvajanje Slovenije</i>	99
<i>Država kot podjetje</i>	110
IV. POGLAVJE	111
ZAČETEK KONCA TITOVE JUGOSLAVIJE	119
<i>Srečanja s Kardeljem</i>	121
<i>Pot v Beograd</i>	155
<i>Ob Titovem grobu</i>	165
<i>Razpad Jugoslavije</i>	190
V. POGLAVJE	191
SVET V PROTISLOVJIH GLOBALIZACIJE	229
<i>Ob prelomu tisočletja</i>	231
<i>Slovenija leta 2000</i>	242
<i>Kam plove svet? – V napačno smer</i>	253

VI. POGLAVJE

V KORAK Z RAZVITIM SVETOM 259*Kaj potrebuje Slovenija danes?* 261*Slovenija in Evropa* 292*Tržne niše* 299*Tuje naložbe in gospodarski razvoj Slovenije* 312*O nacionalnem interesu* 321*Morala in družba* 327*Idrijska pot naprej – Janez Kavčič* 333

VII. POGLAVJE

ČUT ZA LJUBEZEN DO DOMOVINE 345*Domoljubje* 347

VIII. POGLAVJE

KAKO NAPREJ? 357*Svet na razpotju* 359*Slovenija na poti razvoja* 369BESEDA O AVTORJU IN KNJIGI – *Janez Kavčič* 381*Zahvale* 397*Viri in literatura* 403

Z napori ozaveščenih rudarjev in večine meščanov ter preganjane slovenske inteligence, ki so v srcih nosili uporniški domoljubni nabo, je potekal dramatičen boj za obstoj našega naroda in jezika.

Plodovito obdobje izhajanja časopisa Naprej! je med drugim opisal tudi zgodovinar Janez Kavčič

IDRIJSKI NAPREJ! V BOJU ZA DELAVSKE PRAVICE*

Pred sto leti je rudarska Idrija postala eno vodilnih središč delavskega gibanja in naprednih socialističnih idej na Slovenskem.

Prva številka štirinajstdnevnik Naprej! je izšla 4. julija 1903 kot glasilo okrajne socialdemokratske organizacije v Idriji. Ime časopisa, ki ga je urejal Anton Kristan, je temeljilo na geslih: »Naprej za ideal socializma! ... Naprej v boju za boljše življenje, za boljši obstanek, za srečnejše in veselejše trenutke ... Naprej! Naprej v novi svet, kjer sta doma blagostan in zadovoljnost, kjer kraljujeta ljubezen in mir. Naprej!«

Organizirano delavsko gibanje srednjeevropskega socialdemokratskega značaja se je v rudarski Idriji razvilo v zadnjem desetletju 19. stoletja. Prvi socialdemokratski shod je potekal 1. septembra 1895. Ustanovitvi politične organizacije je leta 1898 sledilo rojstvo Občnega konsumnega društva, ki je pomenilo njen gospodarski in finančni temelj. Po letu 1900 so »mokrači« slovesno praznovali 1. maj, pospeševali razgibano in raznoliko društveno življenje (izobraževanje, kultura, šport), prirejali javne shode in za delavstvo izdajali popularne letne žepne koledarje. Mlada in bojovita delavska stranka, ki je uživala naklonjenost večine rudarjev, je iz leta v leto bolj spodjedala položaje katoliškega in liberalnega tabora. Že na volitvah delegatov za občni zbor Bratovske skladnice leta 1907 so si njeni kandidati priborili prepričljivo večino. Še bolj je odmevala zmaga socialdemokratskega strankarskega prvaka

Prva številka štirinajstdnevnik Naprej! je izšla 4. julija 1903

*Idrijske novice, 17. januar 2003

Odločilni zagon so idrijski socialni demokrati dobili leta 1903, ko je v njihove vrste prišel Anton Kristan.

Ivana Štravsca leta 1911 (resda ob taktični podpori »klerikalcev«) na občinskih volitvah za idrijskega župana. To je bil prvi primer te vrste na Slovenskem in v Avstriji sploh.

Odločilni zagon so idrijski socialni demokrati dobili leta 1903, ko je v njihove vrste prišel Anton Kristan (1881–1930). Zgodovinpisje ga uvršča med najvidnejše slovenske politike v začetku 20. stoletja. Kristan je kot študent na trgovski akademiji v Pragi prišel najprej pod vpliv liberalnih Masarykovih idej, kmalu pa se je približal socialističnim nazorom. V Gorici je postal tajnik Trgovsko-obrtniškega društva (1899) in se dejavno vključil v socialistično gibanje. Po odsluženju vojaškega roka je 22-leten prišel v Idrijo in tam je služboval in javno deloval do leta 1908. Poln svežih zamisli in ambicioznih načrtov je v tistih letih videl bistvo delavskega gibanja v gospodarskih (zadružnih) in strokovnih organizacijah ter v izobraževanju idrijskih rudarjev. Kmalu je prevzel vodenje Občnega konsumnega društva in ga iz kritičnih razmer, v katerih se je takrat nahajalo, postavil na trdne noge. Leta 1905 je ustanovil še Prvo idrijsko čipkarsko zadrugo in kmalu je bilo v njej nad 200 članic. Zadruga je skušala vključiti čim več klekljaric in jih rešiti izkoriščanja zasebnih trgovcev, ki so čipke poceni odkupovali in drago prodajali. Kristanovo petletno idrijsko obdobje (1903–1908) je zaznamovalo njegovo vsestransko razgibano in uspešno politično delovanje. Poleg vodenja zadružnih organizacij se je z vsemi silami posvečal izdajanju delavskega tiska, urednikovanju, prevajanju socialističnih besedil iz nemščine in publicistični dejavnosti. Posebno pozornost je namenjal časopisu Naprej!, ki je imel prva leta značilni slogan: »Vse za napredek slovenskega ljudstva«. Prav zaradi Napreja, prestižnih razlogov in ideoloških razprtij je Kristan prišel v hude spore z vodstvom JSDS v Ljubljani, ki je dajalo prednost uradnemu strankinemu listu Rdeči prapor. Odnosi so se tako zaostрили, da so Kristana celo začasno izključili iz stranke. Polemike med ljubljanskimi in idrijskimi »sodrugic« so se nadaljevale polni dve leti in se končale šele leta 1905, ko so dosegli kompromisni sporazum. Kristanov Naprej!, ki je kljub navedenim nevšečnostim ves čas redno izhajal, se je obdržal kot krajevno idrijsko glasilo JSDS, uredništvo pa je obljubilo, da bo med bralci propagiralo tudi Rdeči prapor.

Naprej!, ki je imel prva leta značilni slogan: »Vse za napredek slovenskega ljudstva«.

In zdaj Naprej!, časnik, ki vsekakor zasluži, da se ga ob nedavni stoti obletnici prve številke znova spomnimo.

Leto I.

V IDRJI, 18. decembra 1903.

Številka 12.

Časopis „NAPREJ“ izhaja dvakrat mesečno in sicer 4. in 18.

Uredništvo, administracija in ekspedicija; Idrija št. 75.

Vse denarne pošiljatve na naslov:

Upravništvo „Naprej“. Vse dopise in spise na uredništvo.

Lastnik lista:

„Idrijska okrajna organizacija“.

Naročnina za celo leto: v Idriji (brez donajanja na dom): krona 1-92, (z donajanjem na dom): kron 2-40, po pošti: kron 2-50, v Nemčijo 3 krona.

Posamezne številke 8 vin.

NAPREJ!

Naprej, nazaj ne!

Naš mali „Naprej“, glasilo naše okrajne organizacije, gre čvrsto in krepko naprej! 12 številčk je zagledalo že beli dan! Pol leta življenja, pol leta boja, pol leta truda in znoja!

Poučevali smo naše čitatelje v vsakem pogledu. Razmotrivali smo temeljne nauke socializma, bistrili in jasnili pojme o nalogi proletarcev kot socialistov, razlagali smo združniško smer, strokovne rudarske razmere obelodanjevali ter skrbeli tudi za zabavo z lepimi pripovedkami.

„Naprej“ pa je tudi krajevni list! Vsléd tega smo se v vsaki številki popečali z lokalnimi razmerami našega kraja. Vsakemu važnemu vprašanju smo posvetili toliko pozornosti, kolikor smo smatrali za potrebno.

Eno je gotovo: kar smo mogli, to smo storili!

Dokaz temu je dejstvo, da so čitatelji in naročniki vedno naraščali, da se je krog naših somišljenikov od dne do dne večal in videti je, da v naprej bode istotako, ako ne še bolje!

S storjenim smo zadovoljni! In to v oziru duševnem in tudi gmotnem!

Vprašanje je samo: Kako pa naprej?

Nepobitna istina je in ostane: dober, poučen in značajan časopis je v stanu narediti premnogo dobrega — slab, ničvreden, prodajen časnik pa škoduje ne-le dotičnemu ki ga bere, ampak tudi na sploh, ker omadežuje javno mnenje.

„Naprej“ je časopis, ki stoji na temelju naukov modernega socializma in zastopa program socialne demokracije. „Naprej!“ je časopis proletarcev, zastopnik zatiranih in bojevnik za osvobojo de-

lavskega ljudstva izpod jarmov duševnega jerobstva, telesnega suženjstva in zaslepljene enostranosti.

Ni ga človeka, ki bi mogel reči, da je naš list slab časnik!

In zato: naprej, nazaj ne! Mi pojdemo neustrašeno naprej, in kakor smo dosedaj hodili, bodeimo hodili tudi v bodoče. Želimo pa tudi, da nam naši čitatelji stojé zvesto ob stani kakor so doslej ter da se tudi oni ravnajo po našem geslu:

naprej, nazaj ne!

Proračun mesta Idrije.

Za leto 1904. se je že naredil tudi proračun našega mesta ter v seji z dne 30 nov. tudi s par precej važnimi in dalekosežnimi izpremembami vsprejel.

Občinsko gospodarstvo našega mesta je v resnici jako žalostno. Stroškov ima naša občina ogromno, dohodkov pa takorekoč — nič. Svota 6109 kron 20 vin., ki v proračunu zastopa v rubriki: dohodki, dobro stran našega proračuna, je tako malenkostna, da jo skoro ni jemati v poštev.

Stroški so, kakor rečeno, ogromni. Svota 174.040 kron 20 vin. prestavlja stroške. Realka sama zahteva 32.550 kron, ostale potrebščine pa 58.490 kron 20 vin. K temu pa pride še županov predlog, naj se za sezidavo delavskih hiš stavi v proračun svoto 80.000 kron in Rejčev predlog glede vodovoda za gradom, za kateri se je dovolilo 3000 kron.

Stroški so se dosedaj pokrivali večinoma iz doklade, ki je znašala 50%. Letos pa so v proračunu stroški skoraj polovico večji kot n. pr. lani — teh 80.000 kron za sezidavo prepotrebni stanovanj je naredilo znatno večjo luknjo v proračunu, in naravno je morala

občina seči zopet po zvišanju že itak velikih občinskih doklad. Občinski svetovalec Valentin Lapajne je predlagal občinski seji, naj se povišajo občinske doklade za 50% — tako, da bodo v letu 1904. občinske doklade znašale celih 100%, Užitninska doklada je 15%.

Ni dvoma, da za sedaj ni mogoče na drug način pokriti stroškov v občinskem proračunu kot s povišanjem občinskih doklad, ali v bodoče bo morala iti občinska politika pot, ki ne bo samo prinašala stroškov in stroškov, ampak tudi dohodkov. V proračunu za l. 1904. vidimo n. pr. svoto 4500 kron za mestno razsvetljavo. Napredne občine gredo zmerom za tem, da imajo razsvetljavo v lastni režiji, da jim služi tudi kot vir dohodkov, pri nas sevè podpira občina privatnega podjetnika . . .

Glede nameravane javne knjižnice in čitalnice ni niti vinarja v proračunu. Ali naj morebiti to pomeni, da za take stvari ni denarja, ali pa je upati, da se zato uporabi kak stotak od svote 9877.20 kron, ki tvori v proračunu izredne stroške? —

Anton Kristan.

Občinske razmere.

(Poročilo o javnem ljudskem shodu.)

Na dan 6. t. m. je sklical obč. odbornik Janez Kavčič javni shod z dnevnim redom: občinske razmere. Ob eni popoldne je bila dvorana pri Črnem orlu popolnoma natačena. Nad 600 občinarjev se je zbiralo, da se posvetujejo o novih občinskih dokladah in o občinskih razmerah na sploh. Sklicatelj Janez Kavčič pozdravi navzoče ter prosi, da se izvoli predsedstvo. Izvoljeni so bili naši sodrugi Jakob Kavčič, Ivan Straus in Uršič ter sklicatelj. Prvi poprime za besedo sklicatelj sam ter pojasni, zakaj je ta shod sklical, namreč: v občinskem odboru je predlagal župan 80.000 kron za zidavo delavskih stanovanj, kar se je z 10 glasovi vsprejelo in se zato tudi povišale občinske doklade s 50% na 100%. On je proti temu, ker ne veruje v županovo namero. Po sklicatelju se oglasi naš urednik. V jedernatih besedah je pojasnil krvavo potrebo pomnožitve delavskih stanovanj. Županova

namera je dobra, samo bati se je, da se ne bo izvršila tako kakor se danes pravi. Gosp. župan se je v kratkem pokazal tolikokrat kot zakrnjeni sovražnik delavskega ljudstva, in težko je danes verjeti, ali se bo tako zgodilo kakor se pravi. Občina naša ima v primeri z dohodki grozno mnogo stroškov. Nikakega vira za dohodke pa ni. Vendar je pa še Idrija v dosti ugodnem položaju, ker idrijski c. kr. erar plačuje devet desetih vseh doklad. Teh 80.000 kron, ki so znatno povečale proračun občine, ne bo preveč bolelo idrijskih prebivalcev. Delavske hiše naj se zidajo. Ker pa vladajoči stranki došti ne zaupamo, moramo zahtevati poroštvo od današnjih občinskih gospodarjev. Za našim urednikom je govoril občinski tajnik g. Novak, ki je na podlagi statističnih podatkov dokazoval, da nova doklada ne bo prehudo zadela drugih idrijskih davkoplačevalcev razven erarja; ta plača največ doklad. V imenu odbora pol. dr. „Jednokopravnost“ pa izjavlja, da je tudi to društvo zato, da se teh 80.000 kron porabi zgolj za delavska stanovanja. Po gosp. Novaku je dobil besedo katehet Oswald, ki se je nekoliko neodločno izrazil za delavska stanovanja. Zahteval pa je, naj se tisti denar uporabi le za delavska stanovanja in je stavil nekak predlog v tem oziru, ki pa pozneje ni prišel ne v razpravo in ne na glasovanje. Obč. odbornik Rejc se je opravičeval, češ, da je glasoval za predlog.

Nato je povzel zopet besedo naš urednik. Še enkrat je obrazložil svoje stališče kot socialista napram občini na sploh, zlasti pak napram idrijski mestni občini. Potem je šibal liberalce in njihovo gospodarstvo v občini; tudi klerikalcem je povedal par odkritih besed. Delovanje občinskega odbora je ostro obsodil. Kakor udarci kladiva, so padali govornikovi dokazi na prisotne liberalce. Energično je protestiral proti takemu oddajanju dela, kakor se je zgodilo zadnjič pri realki ter zahteval v tem pogledu popolno jasnost. Glede omejitve pristopa na galerijo ter skrajno strankarskega postopanja pri razdeljevanju vstopnic je povedal par umestnih besedij. Končno je pa tolmačil načela socializma glede občinske politike, specialno za naše delavsko mesto ter stavil sledečo resolucijo: